

De ziener van Patmos

Hans Stolp

Hans Stolp

De ziener van Patmos

een vertelling

naar de Openbaring
van Johannes

Derde druk

Uitgeverij
Ten Have

I

Kaarsrecht, stram, zijn lippen een dunne streep, staat de oude Johannes voor de kleine opening in de grot waar hij nu al maanden opgesloten zit. Zijn groezelige witte baard reikt tot aan zijn middel. De vale mantel die hij om zich heen geslagen houdt zit vol rafelige gaten. Zijn magere gezicht met het hoge voorhoofd is getekend door vouwen en lijnen. Een kleine olielamp, in de hoek op de oneffen vloer, laat schimmen dansen op de wanden van de grot.

Door de opening blaast de avondwind Johannes bij vlagen een warme bries tegemoet. Buiten immers is het, zelfs 's avonds nog, dikwijls warmer dan binnen in de grot, waar de brandende zon overdag niet komen kan en het gesteente de kilte die vanuit de diepte opstijgt bewaart en vasthoudt. Johannes hoort het ruisen van de zee, die daar beneden, onder aan de voet van de rots, zich tot een eindeloze vlakte uitstrekt. Soms, wanneer de wind tot storm wordt, wordt ook het ruisen van de zee tot een bulderen, alsof de zee grommend haar tanden zet in het harde gesteente van de rots.

Elke avond ziet Johannes de zon verzingen in de zee. Vlak voor zij ondergaat legt zij een pad van warm, oranjekleurig, vonkend en spetterend licht over de zee. Het reikt van de horizon tot aan de voet van de rots. Iedere avond leest Johannes daarin een belofte, een bemoediging die hem gegeven wordt voordat het duister van de nacht invalt en heel de wereld in het

donker hult. Als Johannes zich voorzover buigt en opkijkt ziet hij het uitgestrekte hemelgewelf met overal fonkelende sterren. Johannes kent ze bij name, en groet ze één voor één, als de stille vrienden van zijn eenzaamheid.

De rotswand, waarin de grot ligt verborgen waarin Johannes gevangen zit, rijst loodrecht op vanuit de zee. Zelfs als Johannes nog jong geweest zou zijn, en lenig, dan nog zou het onmogelijk geweest zijn om zich door die opening in de rots te wringen en te vluchten. De opening is eigenlijk niet meer dan een spleet; het dikke gesteente loopt van binnen uit taps toe en vormt een grillige spleet, van boven wat breder dan van onder. Elke avond staat hij daar urenlang, en staart, en mijmert, en kijkt terug naar het lange leven dat achter hem ligt. Zo levendig zijn die herinneringen, zo scherp in zijn geheugen gegrift, dat het lijkt, alsof die herinneringen zich als werkelijke taferelen daar, even buiten die spleet in de grot, voor zijn ogen ontrollen.

Iedere avond staat hij stil bij de zeven gemeenten, daar, aan de overkant van de zee, voorbij de horizon, wier dienaar en leider hij is. Iedere avond fluistert hij de namen van die gemeenten stil voor zich uit en bij elke naam kijkt hij even naar omhoog, als roept hij een smeekbede af over de mensen die hij bij het noemen van die naam voor zich ziet.

In Efeze, daar, aan de kust van Azië, een zonovergoten havenstad omringd door groene, vruchtbare vlakten, woonde hij. Alléén, sinds Maria, zijn tante, gestorven was. Lange jaren had hij voor haar, de moeder van Jezus, en de zuster van zijn moeder, als een zoon gezorgd. Dat had hij immers beloofd, toen,

toen zijn vriend stervend aan het kruis hing. Met al zijn inzet had hij die belofte wáár gemaakt: het was immers de laatste vriendschapsdaad die hij stellen kon. Zwaar was hem die taak niet gevallen, integendeel. In Maria's warmte had hij zich gekoesterd. Samen deelden zij dat geheim, dat zij gevoeld en gezien hadden in Jezus, een geheim, dat zo onvoorstelbaar groot was, dat zij er nauwelijks woorden voor hadden. Dat hóefde ook niet, want met een enkele blik deelden zij de eerbied en de verwondering, die dat geheim in hen opriepen. Misschien miste hij dát nog het meest na haar dood: dat er iemand was, die van binnen uit aanvoelde waardoor hij gedreven werd, een leven lang, omdat zij ook zelf dat grote geheim gezien had, er zo bitter aan geleden had, maar er ook onontkoombaar door bewogen werd, en ervan lééfde. Sinds zij gestorven was, voelde hij zich op een bepaalde manier heel alleen en was het alsof een kille zweem hem omringde, waar hij ook ging. Maria had met hem ook de zorg gedeeld voor de mensen in die zeven gemeenten, wier herder en leider hij was. Johannes noemt hen, niet alleen in gedachten, maar ook in zijn toespraken en zijn brieven 'mijn kinderen'. Hij is al zo oud, en kinderloos. Zijn mensen zijn voor hem de kinderen die God hem in dit leven gegeven heeft.

Vanuit Efeze had hij steeds weer die rondgang gemaakt langs de zes andere gemeenten die aan zijn zorg waren toevertrouwd. Achter het gebergte, dat ten noorden van Efeze oprijst, ligt Smyrna, op een berghelling en uitkijkend over een baai, die ver het land binnen dringt. Meestal voer Johannes per schip naar Smyrna, helemaal om de kaap, die Smyrna van

Efeze gescheiden houdt. Daar, in Smyrna, is het leven hard voor zijn kinderen. Ook al helpen zij elkaar zoveel als mogelijk is, toch zijn er steeds weer dagen, dat ze geen eten hebben voor hun kinderen, laat staan voor zichzelf. Maar erger dan de bittere armoede is, dat ze voortdurend bedacht moeten zijn op verraad en op valse aanklachten. De mensen in Smyrna verdragen geen nieuwlichterij en strooien de meest kwaadaardige geruchten over de volgelingen van Jezus rond. Denkend aan zijn kinderen in Smyrna schudt Johannes bedachtzaam en bezorgd zijn hoofd. Zijn baard golft zachtjes mee. De wind voert hem het gerucht van stemmen tegemoet: zijn bewakers, die de donkere uren van de avond met drank en dobbelstenen verdoen.

Iedere keer, nadat hij zijn kinderen in Smyrna moed had ingesproken en met hen het brood en de wijn gedeeld had, trok hij verder, naar het noorden, naar Pergamum, dat als een adelaarsnest gelegen is op de top van een heuvel. Daar, in Pergamum, staat op het hoogste punt niet alleen een burcht, maar ook een reusachtig altaar, gewijd aan de griekse god Zeus. Brede trappen, als de opgang van een immens paleis, brengen de mensen naar dat altaar. Je onttrekken aan de verering van die god, en weigeren om dat altaar, dat de trots en de glorie van de stad is, te betreden, levert de gelovigen van Pergamum de hoon en vervolgingsdrift op van de inwoners van die stad. Oud en eerbiedwaardig is de stad, en niet alleen vanwege dat altaar van Zeus en de vele priesters en de vele zorgvuldig voltrokken offerrites, maar heeft zij niet ook haar naam gegeven aan die vinding van het schrijfpapier, het perkament? Iedere keer als Johannes in de verte

die trotse stad zag oprijzen, besefte hij, hoe moeilijk het is voor zijn kinderen daar om trouw te blijven aan Jezus. In de ogen immers van de inwoners van Pergamum is Jezus een mislukte opstandeling, een dwaas en een dweper. Een glimlach trekt over het gezicht van Johannes. Zijn kinderen in Pergamum, ze zijn zo trouw, en zo gehecht aan elkaar. Als hij zijn dagen bij hen doorbracht was het, als toefde hij in de warmte van een vriendenkring.

De gedachte aan die vriendenkring roept bij Johannes die ándere kring van vrienden en vriendinnen in herinnering. Die twaalf mannen en die paar vrouwen, zoals Maria Magdalena, rond Jezus, die hem drie jaar lang volgden op al zijn wegen. Hoe vertrouwd waren ze met elkaar geraakt. Ze kenden elkaars eigenheden, maar ook hun zwakheden door en door. Maar wat hen het meeste bond was hun liefde voor Jezus. In koude nachten hadden ze dicht tegen elkaar aan gelegen, ze hadden hun wanhoop gedeeld toen Jezus gestorven was, en ook de verbijstering eerst, de intense vreugde later, toen ze ervoeren dat de dood hem niet voorgoed gevangen hield, maar dat hij uit de dood was opgestaan. Ja, wat waren ze met elkaar vergroeid geraakt, bezield door dat ene, zelfde geheim. Over heel de wereld, ieder een eigen weg, waren ze uitgetrokken. Om aan ieder die het horen wilde te vertellen waarvan zij leefden. De meesten van hen waren inmiddels gestorven. Zijn broer Jacobus, – een weemoedige glimlach trekt over het gezicht van Johannes – werd vijftig jaar geleden al door Herodes vermoord. Onthoofd. En Petrus werd in de keizersstad Rome, de plaats waar al het kwaad vandaan komt, vermoord. Had Jezus hem die dood niet voorspeld in

dat laatste gesprek dat hij met Petrus hield vóór hij opsteeg naar de hemel? Jezus en Petrus liepen voorop, Johannes volgde hen, samen met de overige vriendinnen en vrienden van Jezus. Johannes had steeds maar naar Jezus moeten kijken. Naar die gestalte, die uit louter licht en liefde leek te bestaan, dat nieuwe lichaam dat Jezus ontvangen had bij zijn opstanding uit de dood, dat nieuwe lichaam, dat eigenlijk geen lichaam was en toch ook weer wel. Er ging een stroom van warmte en van liefde van uit die maakte dat alle zwaarte, alle angst en alle verdriet die hij de laatste tijd doorstaan had uit hem weggleed. Later had Petrus hem verteld waarover Jezus met hem gesproken had. Dat hij, Petrus, als hij oud geworden zou zijn, naar een plaats gebracht zou worden waar hij zelf niet heen wilde. Heel goed had Petrus begrepen wat Jezus met die woorden bedoelde: dat hij omwille van Jezus een gewelddadige dood zou sterven. Ja, ook Petrus is al gestorven. Hij, Johannes, hij is één van de laatst overgeblevenen van die vriendenkring van toen, misschien wel de allerlaatste. Petrus had hem ook nog iets ánders verteld, waarover Jezus het in datzelfde gesprek met hem gehad had. Petrus had zich even omgedraaid, naar Johannes geweest en gevraagd: 'En wat gaat er met hem gebeuren?' Johannes moet even grinniken: dat is zo echt Petrus, zonder nadenken meteen de eerste de beste vraag stellen die bij hem opkomt. Jezus had geantwoord: 'Dat gaat jou niets aan, Petrus. Jij hoeft alleen maar mij te volgen. Zelfs als ik zou willen, dat Johannes hier op aarde blijft totdat ik terugkeer, dan nóg gaat dat jou niets aan.' Vaak heeft Johannes aan die woorden moeten terug denken. Zou hij de eerste zijn,

die hem zou mogen zien, bij het begin van zijn terugkeer naar de aarde? Bedoelde Jezus dat met die woorden? Wat kon hij soms naar hem verlangen. Dan was het, alsof een diep heimwee zijn ziel kerfde. Maar tegelijk voelde hij het als een blijk van groot vertrouwen, dat hij zólang hier op aarde mocht blijven om aan ieder in wie een stille gevoeligheid leefde voor het geheim over Jezus te vertellen.

De golven op de zee hebben witte koppen. Het sterrenlicht doet ze in het donker oplichten. In de verte hoort Johannes een uil. Aan de stand van de sterren kan hij zien dat het niet ver voor middernacht is, het uur, waarop hij zich elke avond uitstrekt op de harde grond om te slapen. Discipline, dat is belangrijk, juist als je helemaal alleen aan je lot wordt overgelaten, en er geen enkele onderbreking is in de sleur van lange, lege dagen. Dan toch een eigen ritme te bewaren geeft aan de lege tijd een eigen vorm. Maar voor hij zich neerlegt wil hij eerst die rondgang, die hij in gedachten langs zijn gemeenten maakt afmaken. Hij kan niet slapen, als hij niet eerst zijn gedachten als een gebed naar al zijn kinderen heeft doen uitgaan. Vanuit Pergamum reisde hij landinwaarts, naar Tyatira, dat op de hoogvlakte ligt. Het landschap is er vriendelijk, minder groots. De lijnen op het voorhoofd van Johannes worden tot dikke rimpels. Want over zijn kinderen in Tyatira heeft hij grote zorgen. Zeker nu, nu hij hen niet bezoeken kan om hen aan te sporen vol te houden. Moeilijk hebben ze het zeker. Elke vereniging van handelslieden, elk gilde, heeft zijn eigen god als beschermheer. De bakkers, de boeren, de smeden, ieder zijn eigen god. Wie niet meedoet aan de verering van die eigen god ligt eruit. De verleiding

voor de gelovigen om dan maar een beetje te sjoemelen, voor het oog van de anderen mee te doen, is groot. Een verleiding waar velen voor bezwijken. Soms rest hem niets anders dan om harde woorden te spreken, in de hoop, dat hij hen wakker kan schudden en tot bezinning brengen. Tot inzicht in wat ze nu eigenlijk aan het doen zijn. Nee, hun liefde voor Jezus is niet erg diep geworteld, voelt hij wel. Ook nu, nu hij zijn kinderen in Tyatira voor zich ziet, kijkt Johannes naar omhoog, als in een innige smeekbede.

Vanuit Tyatira ging Johannes dan in zuidelijke richting over de hoogvlakte naar Sardes. Een stad met een groot verleden. Koning Croesus, de rijkste man ter wereld, had er geregeerd. Fabelachtig waren de schatten die hij bezat. Vanwege zijn rijkdom zag hij zichzelf als de gelukkigste man ter wereld. Hij bleef het niet, want verloor al wat hij bezat aan de Perzen. Slechts zijn leven wist hij ternauwernood te redden. In de jaren van Croesus was Sardes een wereldcentrum: tallozen kwamen er om in de gunst van de koning te komen en zich te vergapen aan zijn rijkdom. In Sardes, de stad van een dood verleden, leken ook zijn kinderen als dood. Het geloof was in hen geen vitale kracht, maar meer de herinnering aan een voorbij verleden. Bijna verontwaardigd schudt Johannes nu zijn hoofd. Hoe kan nu ooit, wat in Jezus naar de aarde kwam, verleden zijn. Ze moeten wakker worden, zijn mensen in Sardes, om te ontdekken hoe die kracht van Jezus overal voelbaar is, overal werkzaam. Ze moeten wakker worden om zich voor die stille kracht open te stellen. Hij zou ze eigenhandig door elkaar willen schudden om dat te bereiken.

Gelukkig, niet allen in Sardes waren doods, en in slaap gesukkeld. Er waren er een paar die beter wisten, en die doorzagen hoe oppervlakkig het geloof in de mensen van Sardes geworteld was. Even balt Johannes een vuist, als wil hij die paar aanvuren om vol te houden.

Van Sardes reisde Johannes dan in zuid-oostelijke richting naar Filadelfia. Johannes proeft de naam van die stad op zijn tong. Filadelfia, broederliefde. Wat had Jezus hem een inzicht gegeven in de diepte van die liefde. En hoe dikwijls schoot hijzelf te kort daarin. Zo dikwijls was zijn eigen felheid hem de baas, en oordeelde hij zonder nadenken. Boanerges, zonen van de donder, had Jezus hem en zijn broer Jacobus genoemd. Dat was duidelijk genoeg, daar was geen woord frans bij. Filadelfia, de stad ligt aan de ene zijde aan de oever van de rivier, en aan de andere zijde aan de voet van het gebergte. De gemeenschap van volgelingen van Jezus is er klein. Maar Johannes weet, hoe ze elkaar aanvuren om vol te houden, en te leven vanuit de kracht die Jezus hen geschonken heeft. De lijnen in zijn gezicht verzachten zich als hij aan hen denkt. En zijn blik omhoog, naar de hemel, is er één van dankbaarheid.

De laatste stad op zijn rondgang was Laodicea. Het ligt in een doods, bijna macaber landschap. Er groeit bijna niets. Grillige rotspunten schieten in het landschap omhoog. Hier en daar komen uit spleten en gaten gassen uit het diepst van de aarde naar boven. Gassen, die al wat leeft lijken te doden. Steevast bevindt Johannes een huivering als hij door dat landschap op weg was naar Laodicea. Het was, als voelde hij het kwaad in dit landschap belichaamd.

Zijn kinderen in Laodicea lijken door dat landschap beïnvloed: Johannes vindt hen onaangedaan. Ja, dat is het beste woord, onaangedaan. Niet warm en niet koud, alsof niets hen nog raken kan. Bezorgd kijkt Johannes op naar de hemel, en zijn gebed wordt een smeekbede. Dan ziet hij aan de stand der sterren dat het inmiddels reeds voorbij middernacht is. Nog even staat hij stil bij die reis van Laodicea naar Efeze, het laatste deel van de cirkel. Want de zeven gemeenten liggen als een ruime kring in het landschap. Altijd verlangde hij naar die terugreis. Om in de groene ruimte van de velden rond Efeze die aanraking van het kwaad, zoals hij dat altijd weer in Laodicea ervaart van zich af te schudden, en zich te dompelen in de harmonie en de vredige stilte van het landschap rond Efeze.

Johannes vouwt zijn handen. Elke avond sluit hij die stille rondgang langs zijn gemeenten af met het gebed, dat Jezus hen leerde. Stil en aandachtig spreekt hij de woorden uit. Dan draait hij zich om en strompelt, stijf geworden van het lange staan, naar de hoek van de grot die hij tot slaappleats heeft bestempeld. Liggend op de grond kijkt hij nog even naar de sterren voor hij zijn ogen sluit. Nog één keer denkt hij terug aan die zo vaak herhaalde rondreis. Altijd weer bekwam hem onderweg het gevoel, dat hij een reis maakte door de tijd. Van paradijs naar eindtijd. Van het ongerepte, harmonieuze landschap van Efeze naar het huiveringwekkende, levenloze landschap van Laodicea. De vijf gemeenten die daar tussen liggen als grote stappen in de tijd. Laodicea, op die paar getrouwen na, in wie het geloof brandt als een helder licht, zo dood, op sterven na dood. Niet warm en niet

koud. Zou het zo ook gaan met het geloof in de eeuwen die komen zouden, voor de terugkeer van Jezus? Een flakkerend licht, dat steeds opnieuw door wind en storm dreigt te worden uitgeblazen? Rillend vouwt Johannes zijn mantel dicht om zich heen. Dan ziet hij Jezus weer voor zich, zoals hij die laatste keer samen met Petrus voor hem uitliep. Het is, als voelt hij opnieuw de warmte, die er toen van hem uitging. Met een glimlach op zijn gezicht valt hij in slaap.